



מעמדן של מצוות בחו"ל

הרב יצחק בלאו

המתח בין יהודים בארץ ישראל ויהודים בגולה נקשר לעיתים לשאלה האם יהדות בצורה האוטנטית והשלמה שייכת רק בארץ הקודש, או שיתכנו חיים דתיים עשירים ומלאים גם בחוץ לארץ. לימוד המקורות שלהלן, המציעים שיטות שונות לגבי מעמדן של מצוות בחו"ל, מעורר לחשיבה מחודשת בנושא טעון וחשוב זה.

עיינו בדבריהם של הספרי, רש"י והרמב"ן (1-4) – מה הכוונה "היו מצויינים במצוות" ? מה רמת החיוב של קיום המצוות מחוץ לארץ ישראל ובארץ ישראל?

1) ספרי דברים פרשת עקב פסקא מג

דבר אחר ואבדתם מהרה, ושמתם את דברי אלה וגו', אף על פי שאני מגלה אתכם מן הארץ לחוצה לארץ היו מצויינים במצוות שכשתחזרו לא יהו עליכם חדשים, משל למלך בשר ודם שכעס על אשתו וטרפה בבית אביה אמר לה הוי מקושטת בתכשיטיך שכשתחזרי לא יהו עליך חדשים כך אמר הקדוש ברוך הוא לישראל בני היו מצויינים במצוות שכשתחזרו לא יהו עליכם חדשים הוא שירמיהו אומר +ירמיה לא כ+ הציבי לך ציונים וגו' אלו המצוות שישראל מצויינים בהם

2) רש"י דברים יא:יח

(יח) ושמתם את דברי - אף לאחר שתגלו היו מצויינים במצוות, הניחו תפילין, עשו מזוזות כדי שלא יהיו לכם חדשים כשתחזרו. וכן הוא אומר (ירמיה לא, כ) הציבי לך ציונים:

3) רמב"ן ויקרא יח:כה

והנה הכתוב שאמר (דברים יא יז) ואבדתם מהרה ושמתם את דברי אלה וגו', אינו מחייב בגלות אלא בחובת הגוף כתפילין ומזוזות, ופירשו בהן כדי שלא יהו חדשים עלינו כשנחזור לארץ, כי עיקר כל המצוות ליושבים בארץ ה'. ולפיכך אמרו בספרי (ראה פ), וירשתם אותה וישבתם בה ושמרתם לעשות (דברים יא לא לב), ישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצוות שבתורה, וכך הוא בתוספתאדע"ז (פ"ה ה"ב). וזו היא מחשבת הרשעים (סנהדרין קה א) שהיו אומרים ליחזקאל, רבינו יחזקאל עבד שמכרו רבו יש עליו כלום, שנאמר (יחזקאל כ לב) והעולה על רוחכם היה לא תהיה אשר אתם אומרים נהיה כגוים כמשפחות האדמה לשרת עץ ואבן:

בית הלל

הנהגה רבנית קשובה

ע"ר 58-0559441 , ת.ד 9725 ירושלים

office@beithillel.org.il



הנהגה תורנית קשובה

וזה היא מצות יעקב אבינו ולכל אשר עמו בשעת ביאתם לארץ (בראשית לה ב) הסירו את אלהיהנכר אשר בתוכם והטהרו. והשם לו לבדו נתכנו עלילות שמתה רחל בדרך בתחילת בואם בארץ, כי בזכותה לא מתה בחוצה לארץ, ובזכותו לא ישב בארץ עם שתי אחיות והיא היתה הנשאת באיסור האחווה. ונראה שנתעברה מבנימין קודם בואם בשכם ולא נגע בה בארץ כלל, מפני הענין שהזכרנו :

4) רמב"ן בראשית פרק כו פסוק ה

והנראה אלי מדעת רבותינו שלמד אברהם אבינו התורה כלה ברוח הקדש ועסק בה ובטעמי מצותיה וסודותיה, ושמר אותה כולה כמי שאינו מצווה ועושה, ושמירתו אותה היה בארץ בלבד, ויעקב בחוצה לארץ נשא האחיות, וכן עמרם, כי המצות משפט אלהי הארץ הן, אף על פי שהזוהרנו בחובת הגוף בכל מקום (קדושין לו ב). וכבר רמזו רבותינו הסוד הזה (בספרי דברים פסקא מג)

עינו בדברי הגור אריה – מה קשה לו בדברי רש"י ומה תירוצו?

5) גור אריה דברים פרק יא פסוק יח

אבל מה שכתב (רש"י) 'כדי שלא יהא דומים אליכם כחדשים', קשה, דהרי בלא טעם זה חייבים, דהא כל מצוה שהיא חובת הגוף חייבים בין בארץ בין בחוצה לארץ (קידושין לו ע"ב). ויש מפרשים, כי כאשר גלו בין האומות, ואין לישראל מקומות ובתים בפני עצמם, רק על דרך שאלה ושכירות, ואם כן לא יקיימו ישראל מצות מזוזה בגלות, שאין להם בתים מיוחדים. וכן תפילין, מפני שצריך שלא יסיח דעתו מן התפילין (מנחות לו ע"ב), דבימיהם דאגת וטרדת הגלות יותר, וגורם היה היסח הדעת. ובגלות גדול כמו שהיה להם, ראוי שיהיה פטורים מתפילין, כי איך לא יהיה להם היסח הדעת. ואם כן יהיו המצות עליהם חדשים כשיחזרו (לברך) [לארץ]. לכך אמר שאף בחוצה לארץ יקנו להם בתים, כדי שיעשו מזוזה. וגם בגלות יסירו הטרדות ויתחייבו בתפילין, כדי שלא יהיו נראים חדשים מזוזה ותפילין עליהם :
והרמב"ן נתעורר בזה ואמר שיש לזה סוד עמוק. ואני אגלה הסוד. כתב הרמב"ן בפרשת תולדות (בראשית כו, ה) כי התורה היא "משפט אלהי הארץ" (מ"ב יז, כו), ולפיכך היו האבות שומרים את התורה דוקא בארץ, לא בחוצה לארץ, לפי שלא נצטוו בה. אבל ישראל, כל מצוה שהיא חובת הגוף חייב לעשות, ולא היה ראוי שישראל ישמרו המצות בחוצה לארץ, כיון שהם "משפט אלהי הארץ", אבל אם לא נתן השם יתברך שישמרו המצות בחוצה לארץ ושיקיימו אותם כמו בארץ, היה בבואם לארץ אחר כך נתינה חדשה, כיון שכבר נתבטלו המצות חס ושלום. ואין כאן נתינה חדשה,

בית הלל

הנהגה רבנית קשובה

ע"ר 58-0559441, ת.ד 9725 ירושלים

office@beithillel.org.il



הנהגה תורנית קשובה

ולכך אמר שלכך יקיימו המצוות בחוצה לארץ גם כן, שאם לא כן היה צריך שיהיו המצוות בבואם לארץ חדשים, ואין כאן דבר חדש כלל, שפעם אחת נתנה התורה מן השם יתברך, ולא שתי פעמים. ולפיכך כל מצוות שהם חובת הגוף חייבין בחוצה לארץ. ומה שאמר 'כדי שלא יהיו חדשים עליכם', הוא בעצמו טעם הכתוב שחייב כל מצוות שהם חובת הגוף, וחייבים עליהם בחוצה לארץ כמו בארץ, שהרי אין כאן מצוות חדשות, וחייב הראשון לא נתבטל, כדי שלא יהיו חדשים כשיחזרו לארץ. ונכון הוא מאד:

הסבירו את החילוק של המשך חכמה בין "עיקרי האומה הישראלית" לבין "פרטי וסניפי התורה"?

6) משך חכמה שמות פרק לג פסוק יט

(יט) ויהי כאשר קרב אל המחנה וירא את העגל ומחולות ויחר אף משה וישלך מידו את הלוחות וישבר אותם תחת ההר. הענין, כי התורה והאמונה המה עיקרי האומה הישראלית, וכל הקדושות, ארץ ישראל וירושלים וכו' המה פרטי וסניפי התורה ונתקדשו בקדושת התורה. ולכן אין חילוק לכל עניני התורה בין במקום בין בזמן, והיא שוה בארץ ישראל ובח"ל [לבד מצוות התלויות בארץ]. וכן הוא שוה בין לאדם הגבוה שבגבוהים - משה איש האלקים - להשפל שבשפלים. ומשה, לא קראו התורה רק סרסור. אבל אין התיחסות התורה לו, והתורה היא מחוייבת המציאות, כי קוב"ה ואורייתא חד, וכמו שהוא מחוייב המציאות, כן התורה, ומציאותה אינו תלוי רק בעילת העילות יתברך שמו. והנה דל השכל, קצר ידו להשיג מציאות מחוייב המציאות בלתי תכלית ובלתי מושג, ולכן חתרו להם מסילות לעשות צורות ודמיונות או כוונים למערכת שמים לאמר: זהו המרכבה לאלקות וזהו המשגיח והמסבב כל הענינים בעולם, ולו עבדו וזבחו והקטירו. ורקודי הנפש ורתיחות הדם נתהוה ממושג מוחשי ונראה. והמה, כאשר ראו כי "בושש משה", נפלו מאמונתם ובקשו לעשות להם עגל ולהוריד על הצורה ההיא רוח ממעל ולשפוט על זה כי הוא מרכבה לאלקות והוא המשגיח בעולם השפל, והוא העלם ממצרים. וזה היה גם חטא עגלי ירבעם, יעוין שם היטב למתבונן.

הכתב והקבלה מדייק בדברי הספרי, ומחלק בין מצוות התלויות בארץ למצוות שהינן חובת הגוף, למאי נפקא מינה?

7) הכתב והקבלה דברים פרק יא פסוק יח

(יח) ושמעתם את דברי. אף לאחר שתגלו היו מצויינים במצוות הניחו תפלין עשו מזוזה כדי שלא יהו לכם חדשים כשתחזרו וכ"ה אומר הציבי לך ציונים (ירמ"י ל"א) כ"כ רש"י. וצריך ביאור הא תפלין

בית הלל

הנהגה רבנית קשובה

ע"ר 58-0559441, ת.ד 9725 ירושלים

office@beithillel.org.il



הנהגה תורנית קשובה

ומזוזה חובת הגוף נינהו ואינן תלויות בארץ, ובאמת ראיתי לרז"ל בספרי שלא חשב מצות פרטיות, אבל אמר בדרך כלל וז"ל אעפ"י שאני מגלה אתכם מן הארץ לח"ל היו מצויינים במצות שכשאתם חוזרים לא יהיו לכם חדשים הוא שירמיהו אמר הציבי לך ציונים. יעו"ש. ונוכל לומר דממצות שאינן חובת הגוף קמיירי, וכן מצאתי מבואר במדרש רבה איכה (פי קראתי למאהבי) רשב"י פתר קרא בנביאי האמת שהיו מאהבין אותו להקב"ה, המה רמוני שהיו מרמין בי ואומרים לי הפרישו תרומות ומעשרות, וכי יש תרומות ומעשרות בבבל אלא בשביל לאהביני להקב"ה, הוא שירמיהו אמר הציבי לך ציונים הציוני במצות שיהיו ישראל מצויינים בהם. ע"ש. הנה מבואר שם דמוקילהך קרא בתרומות ומעשרות שאינן חיוב מה"ת רק בא"י אבל בח"ל אינו רק מדרבנן כדי שלא תשתכח תורת תרומות ומעשרות ולא יהיו חדשים כשיחזרו; הנה בזה יהיו דברי ר"שדמדרש מתאחדים עם דברי הספרי, דסתם ספרי ר"ש. ואפשר שנשתבשה לפנינו הנוסחא בלשון רש"י, שהיה כתוב בהעתקה ראשונה ר"ת כזה"ה היו מצויינים במצות תו"מ, והוא ר"ת תרומות ומעשרות והמעתיק טעה שהם ר"ת תפילין ומזוזות, ומפני זה הוסיף בלשון רש"י; אמנם ראיתי לרמב"ן ולרב"ח שהעתיקו ג"כ לשון רש"י כמו שהוא לפנינו

הרדב"ז מתמודד גם הוא עם קושיית הכתב והקבלה – מה תרוצו?

8) שו"ת רדב"ז חלק ו סימן ב אלפים קנד

שאלת ממני על מה שכתב רש"י ז"ל בפרשת והיה עקב ושמתם את דברי אלה אף לאחר שתגלו היו מצויינים במצות הניחו תפילין עשו מזוזות כדי שלא יהיו לכם חדשים כשתחזרו. וקשיא לך והלא מצות אלו חובת הגוף הם ונהגות בין בארץ בין בחוצה לארץ: תשובה מספרי היא ודרשו כן מפני סמיכות הכתובים והוצרך להזהירם אף על פי שהם חובת הגוף שלא יפרקו מעליהם עול המצות מפני דוחק שעבוד הגלות וגזירות השמדות כאשר אירע בימי היונים והכשדים ואדום הרשעה ובכל הדורות שהיו גוזרים עליהם לבטל המצות ואפשר כי מצד האונס יבטלו אותם הזהירים שיהיו מצויינים במצות כדי שלא יהיו עליהם חדשות כשיחזרו ויהיה להם טורח בעשייתם ולא מפני שהיו פטורים בח"ל הוא מזהיר עליהם אלא מהטעם שכתבתי.

לפי רבי יהונתן אייבשיץ מה כוונת הספרי?

9) נפש יהונתן ג:צד

מרדכי מוכתר בנימוסו היה (מגילה יב:): כי היה מוכתר בתפילין וציצית שהם נימוסו של הקב"ה והלך בהם ברבים ולכן נקרא איש יהודי (אסתר ב:ה) כי ברבים היה ניכר שהוא יהודי... והנה כמו התפילין שהם עליו הם חותם ואות כי הוא יהודי, כמו כן הוא חותם ואות המזוזה אשר בפתח ביתו וחצרו, כל רואיו יכירו כי כאן הוא דירת יהודי... ומעתה יש לומר דזהו פירוש הספרי... דגם בגלות וקשרתם לאות (דברים ו:ח) דהיינו בגלוי לעין כל.

בית הלל

הנהגה רבנית קשובה

ע"ר 58-0559441, ת.ד 9725 ירושלים

office@beithillel.org.il